

Apie Simono Jazavitos disertacijos „Kazio Škirpos geopolitinė Lietuvos vizija ir pastangos ją įgyvendinti 1938–1945 m.“ gynimą

Gediminas Kasparavičius

Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, V. Putvinskio g. 23, Kaunas
El. p. gediminas.kasparavicius1@gmail.com

2020 metais įsismarkavusi COVID-19 pandemija pakeitė ne tik kasdieninius įpročius, bet ir nusistovėjusią akademinę tvarką. Dėl to 2020 m. spalio 23 d. Vytauto Didžiojo universitete, Mažojoje salėje, turėjęs vykti Simono Jazavitos disertacijos „Kazio Škirpos geopolitinė Lietuvos vizija ir pastangos ją įgyvendinti 1938–1945 m.“ gynimas vyko nuotoliniu būdu „MS Teams“ aplinkoje. Nepaisant to, be disertacijos gynimo tarybos narių (pirmininko ir 4 oponentų) ir paties disertanto, buvo galima suskaičiuoti vienu ar kitu laiku stebinčius gynimą apie 30 žmonių. Toks nemenkas susidomėjimas disertacijos tema nesunkiai paaiškinamas. Per pastaruosius penkerius metus pulkininko ir diplomato Kazio Škirpos vardas Lietuvos ir užsienio žiniasklaidoje, akademinėje ir kitoje aplinkoje buvo ne kartą linksnuojamas. Ypač aštrios diskusijos virė istorinės atminties klausimais Vilniuje dėl Škirpos alėjos pervadinimo, o pirmojo Lietuvos kariuomenės savanorio nevienareikšmiškai vertinama veikla Lietuvių aktyvistų fronte (LAF) dalį visuomenės padalino į dvi priešingas stovyklas. Kaip bebūtų, norisi tikėti, kad šiame tyrime, kurį atliko Simonas Jazavita, ir disertacijos gynime tiesiogiai dalyvavę visi oponentai laikėsi objektyvumo, nešališkumo, sąžiningumo ir kitų akademinėi bendruomenei būdingų vertybių. Atskiro paminėjimo nusipelno disertacijos gynimo taryba, kurią sudarė pirmininkas prof. Jonas Vaičenonis (Vytauto Didžiojo universitetas), prof. Vygantas Vareikis (Klaipėdos universitetas) prof. Šarūnas Liekis (Vytauto Didžiojo universitetas), prof. Algimantas Kasparavičius (Vilniaus universitetas) ir retas atvejis lietuviškų disertacijų gynime – oponentas iš užsienio prof. Joahimas Tauberis (Hamburgo universitetas), tyrinėjantis holokausto problematiką, XX a. Vokietijos geopolitiką Vidurio rytų Europoje.

Disertacijos gynimą pradėjo disertacijos gynimo tarybos pirmininkas prof. Jonas Vaičenonis, kuris įžanginiame žodyje paminėjo disertanto S. Jazavitos parengtų publikacijų ir skaitytų pranešimų mokslinėse konferencijose skaičių. Netrukus žodis buvo suteiktas S. Jazavitai, kuris pristatė 2015–2020 m. Vytauto Didžiojo universitete rengtos disertacijos gaires. Tyrimo objektas – K. Škirpos pastangos išsaugoti / sugrąžinti Lietuvos valstybingumą 1938–1945 m., pasinaudojant artimais ryšiais su tuometinės Lietuvos kaimynės, o dalimi laikotarpio ir okupantės Vokietijos politiniais ir kariniais sluoksniais.

Tyrimo tikslas – „išanalizuoti K. Škirpos geopolitinę viziją, kuria siekta išsaugoti Lietuvos valstybingumą bendradarbiaujant su stipriausia kontinentinės Europos šalimi – Vokietija, bei šių galvojimų įgyvendinimą 1938–1945 m.“. Geopolitinę Škirpos viziją disertantas pateikė kaip Lietuvos kariuomenės karininko pragmatinius siekius išsaugoti Lietuvos valstybingumą, nustumiant į antraeilės pozicijas ideologinius ir pasaulėžiūros klausimus, kuriais įprastai vadovaujasi politikai, diplomatai. Iš disertanto pristatymo, stipriausia kontinentine valstybe Vokietija tyrime laikytina pirmaisiais Antrojo pasaulinio karo metais. Toliau buvo pristatyti tyrimo tikslą padėję įgyvendinti šeši uždaviniai: nagrinėjamas K. Škirpos geopolitinės vizijos formavimasis 1938–1940 m., analizuojamos K. Škirpos pastangos siekti bendradarbiavimo su Vokietija, saugant Lietuvos valstybingumą iki 1940 m. birželio, lyginama K. Škirpos geopolitinė pozicija po SSRS įvykdytos Lietuvos okupacijos su kitais Lietuvos politikais ir diplomatais, tiriamas K. Škirpos dalyvavimas Lietuvių aktyvistų fronte geopolitinių galvojimų ir antisemitinių tendencijų kontekste, nagrinėjama K. Škirpos geopolitinė vizija, ją lyginant su Vokietijos politika okupuotoje Lietuvoje bei kitose Vidurio rytų Europos valstybėse, ir galiausiai tiriamas K. Škirpos vizijos kismas pri(si)taikant prie geopolitinių pokyčių Antrojo pasaulinio karo metu.

Disertacijos išvadosse buvo pristatyti tyrimo rezultatai. Disertantas S. Jazavita komisijai ir žiūrovams ekrane pristatė: „K. Škirpos geopolitinė vizija 1938–1940 m. linko prie Vokietijos, daugiausia dėl asmeninių ryšių su Vokietijos užsienio reikalų ministro neformaliu patarėju P. Kleistu ir kitais Vokietijos pareigūnais (G. Leibbrandtu).“ Kitoje išvadoje buvo teigiama: „Škirpa siekė iš Vokietijos palankumo Lietuvai, dėl Vilniaus krašto klausimo, taip pat norėjo užtikrinti Klaipėdos ir Suvalkų regionuose gyvenančių lietuvių saugumą.“ Lyginant K. Škirpos poziciją su kitų Lietuvos diplomatų, disertantas paaiškino, kad K. Škirpa išsiskyrė tuo, jog turėjo ilgalaikių ir patikimų kontaktų su Vokietijos politikais ir karininkais, todėl galėjo viltis, kad bent iš dalies kontroliuoja procesus ir sugebės išnaudoti Vokietijos geopolitinį faktorių Lietuvos naudai. Turbūt vienas įdomiausių tyrimo rezultatų susirinkusiems ir oponentams buvo K. Škirpos vaidmuo LAF veikloje. Kaip teigė S. Jazavita šioje išvadoje: „Berlyno LAF ir jo vadas K. Škirpa laikytas dideliu autoritetu platiems birželio sukilime dalyvavusių gyventojų sluoksniams, todėl kaip lyderis jis atsako ir už savo kurtą organizaciją.“ Dar vienoje išvadoje buvo teigiama: „K. Škirpa išsiskyrė tiek iš diplomatų, tiek iš kitų politikų, nes kategoriškai prieštaravo pasipriešinimui vokiečiams, tikėjosi Trečiojo reicho politikos pokyčių, nors ir nepalaikė

idėjos ne tik dėl lietuvių dalyvavimo SS legionuose, bet ir savisaugos daliniuose, per dideliu kompromisu laikė net kuriamą Vietinę rinktinę. K. Škirpos manymu, lietuviai kariai kovoti Vokietijos pusėje galės tik tada, jei Lietuvai bus pripažinta visiška nepriklausomybė. „Tai rodo, anot S. Jazavitos, kad jo negalima laikyti Vokietijos kolaborantu, ką pripažino ir gestapo pareigūnai savo dokumentuose.

Po disertanto pristatymo pasisakė disertacijos gynimo tarybos nariai, kurių nuomonės dėl S. Jazavitos atlikto tyrimo rezultatų išsiskyrė, sukėlė daug aštrių pasisakymų ir nepritarimų. Nemažai pastabų buvo sulaukta iš prof. Šarūno Liekio, prof. Algimanto Kasparavičiaus, kiek optimistiškiau nuteikė prof. Vyganto Vareikio ir prof. Jono Vaičėnonio pastabos, nors ir jose, kaip įprasta tokio pobūdžio darbuose, buvo išsakyta taiklių pastabų apie tyrimo metodiką, išvadas. Kiek santūresnis buvo prof. Joahimas Tauberis, kuris išskyrė doktoranto gebėjimą įdomiai ir sklandžiai perteikti surinktą medžiagą bei tyrimo naujumą.

Po visų išsakytų oponentų pastabų buvo dar kartą suteiktas žodis disertantui S. Jazavitai ir apginti savo nuomonę bei tyrimą. Ilgai (daugiau nei valandą), bet konstruktyviai kalbėjęs disertantas S. Jazavita sugebėjo atsakyti į užduotus klausimus ir kai kurias recenzentų išsakytas pastabas. Galbūt dėl to po disertanto pasisakymų daugiau reikšmingesnių klausimų apie tyrimą neatsirado, buvo užduotas tik vienas hipotetinis klausimas iš serijos, „kas būtų, jeigu būtų“.

Daugiau nei 4 valandas trukusi gynimo procedūra pasiekė kulminaciją, kada disertacijos gynimo taryba „išėjo“ balsuoti. Po 10 minučių prisijungę prie „MS Teams“ platformos komisijos nariai ir pirmininkas paskelbė džiugią žinią, kad Simonui Jazavitai suteiktas humanitarinių mokslų daktaro vardas.

Nagrindėdamas sudėtingą temą sėkmingai įveikęs dar vieną humanitarinių mokslų pakopos laiptelį istorikas Simonas Jazavita, tikimasi, greitai metu parengs ir knygą platesniam visuomenės sluoksniui. Knyga galėtų supažindinti su atliktu tyrimu ir, tikėkimės, bus gaiviaus oro gurkšnis diskusijose, kuriose iki šiol dažnai viršų ėmė emocijos.